

Omstreden schoolmeester in Ter Aa, 1844

Huub A. Manten-Werker
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

Over het algemeen krijgen we uit de gemeenteraadsverslagen en andere archiefstukken niet bepaald de indruk dat Ruwiel een gemeente was waar het gezapige leven van alledag dikwijls verstoord werd door opwindende gebeurtenissen. Maar dat lag bepaald anders in het jaar 1844, toen er een ware opstand op onderwijsgebied plaatsvond. Het notulenboek van de burgemeester doet ons er verslag van.

Het eerste proces-verbaal, van 7 maart 1844

Op donderdag 7 maart 1844 om 11 uur 's morgens ging de burgemeester van Ruwiel, Jan Pieter Christiaan Baron van Reede van Ter Aa, vergezeld door de veldwachter Krijn Scheepmaker, poolshoogte nemen in het pand met het adres N 12. Hem was bericht dat daar aan verscheidene kinderen lager onderwijs zou worden geven zonder dat de betreffende persoon daartoe gerechtigd of bevoegd was. Op de officiële vraag naar diens naam en voornaam antwoordde de man dat hij Hendrik de Jong heet, 39 jaar oud is en van beroep arbeider. In een lokaal aan de voorzijde troffen zij 20 kinderen aan. Maar het van dit bezoek opgemaakte proces-verbaal vermeldt "dat genoemde de Jong aan hen geen onderwijs gaf, daar er niets anders aanwezig waren dan een aantal kinderprenten benevens een prentenboekje voor de jeugd".

Vervolgens vroeg de burgemeester aan De Jong welk recht hij had om een lagere school op te richten, waarop deze antwoordde dat hij deze kinderen geen onderwijs gaf en ze alleen bij zich had op verzoek van hun ouders, aangezien dezen de schoolonderwijzer C. van Veen niet vertrouwden wegens tegen hem bestaande klachten.

Van dit bezoek werd een proces-verbaal opgemaakt, dat aan de Commissaris van de Koningin van Utrecht werd gezonden met in een begeleidend schrijven vermeld dat de burgemeester niet had geconstateerd dat Hendrik de Jong lager onderwijs gaf. Daarmee was de zaak echter nog niet afgedaan.

Het tweede proces-verbaal, van 7 mei 1844

Precies twee maanden later, op dinsdag 7 mei 1844, bracht de burgemeester wederom een bezoek aan de woning van Hendrik de Jong, evenals de vorige maal vergezeld van veldwachter Krijn Scheepmaker. Ditmaal werd wel geconstateerd dat de aanwezige kinderen lager onderwijs ontvingen "zoo als dat bij Art. 1 van het reglement gevoegd bij de wet van 3 april 1806 is omschreven". De volgende boeken werden namelijk aangetroffen: Nieuw Spel of Leesboekje, door W. Anslin; De Reddende Hand

Gods een Leesboek voor de Schooljeugd, door J.M.; Moeder Anna en hare Kindertjes, een schoolboekje door M. van Heiningen Bosch; Vader Jacob en zijne Kindertjes, van dezelfde schrijver; De Kleine Kindervriend, ook van dezelfde schrijver; Eerste Honderdtal Leerzame Verhalen voor Kinderen, door C. Schmid; Zedekundig Leesboek in den Vorm van Geschiedenissen, door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, en nog andere boeken. Vervolgens werd De Jong de vraag gesteld of hij ook onderwijs gaf in schrijven, waarop deze laconiek antwoordde dat hij dat tot dan toe nog niet had gedaan, maar er wel over dacht om daar ook mee te beginnen. Ook de kinderen schudden slechts hun hoofd toen ze dezelfde vraag voorgelegd kregen.

De namen en leeftijden van alle kinderen werden genoteerd: Mietje Ockhorst, 5 jaar; Eutje v.d. Veer, 7 jaar; Teuntje Bochare, 3 jaar; Trijntje de Jong, 3 jaar; Cientje de Jong, 6 jaar; Elsje v.d. Veer, 5 jaar; Naatje Roelen, 8 jaar; Teunis Hulsman, 7 jaar; Hendrik Hulsman, 4 jaar; Hendrik de Jong, 7 jaar; en Elbert v.d. Veer, 3 jaar - allen woonachtig in de gemeente Ruwiel; en Maagje den Hartog, 7 jaar; Eva van Zelm, 7 jaar; Eutje Spruijt, 9 jaar; Annigje Boelen, 9 jaar; Gijsje de Haan, 10 jaar; Christina Berger, 6 jaar; Jacob Spruijt, 6 jaar; Dirk Korver, 6 jaar; Hendrik Roseboom, 6 jaar; Arie Cazant, 7 jaar; Arie Fokker, 5 jaar; Eeltje den Hartog, 10 jaar; Jozef Zaal, 9 jaar; Fijtje Zaal, 7 jaar; Fijtje Boelen, 7 jaar; Lammert Kruiswijk, 7 jaar; Hendrik Kruiswijk, 6 jaar; Willem Fokker, 4 jaar; Mietje Fokker, 6 jaar; Klaas Karssemeyer, 5 jaar; en Mietje Karssemeyer, 6 jaar - allen woonachtig in de gemeente Loenersloot.

De Jong kreeg een boete van f 50,- voor het zonder vergunning geven van lager onderwijs en kreeg te verstaan zich voortaan daarvan te onthouden. Van dit tweede onderzoek werd wederom proces-verbaal opgemaakt.

Verslag aan Gedeputeerde Staten van Utrecht

Op dezelfde dag, 7 mei 1844, schreef burgemeester Reede van Ter Aa een uitgebreide brief aan Gedeputeerde Staten van Utrecht. Hij geeft daarin een toelichting op de omstandigheden die tot het ontstaan van de school zonder vergunning hebben geleid. De volgende citaten uit deze brief geven aan hoe hoog de hele zaak hem zat.

"Dat de zeer onaangename en betreurenswaardige toestand waarin de Gemeente ten opzichte van haren onderwijzer der jeugd verkeert, zoowel wat zijne weinige lust tot het onderwijzen en vormen der jeugd betreft, als ook zijne menigvuldige den stand eens onderwijzers onbetamende handelingen, de notabelste leden dezer gemeente en die van Loenersloot in de verplichting hebben gebragt hunne klagten over den onderwijzer aan den Heere Staatsraad gouverneur in te zenden, doch tot op dit oogenblik zonder eenige verandering in hunnen toestand te mogen ondervinden, dat intusschen de algemeene ontevredenheid tegen den onderwijzer zeer is toegenomen, en door zijn tergend gedrag nog dagelijks wordt vermeerderd, doordien hij inplaats door vriendelijkheid en verzoeningsgezindheid de

gemoederen tot bedaren te brengen en voor zich te winnen integendeel alles aanwendt wat tot verdere verbittering den weg kan banen zoo wel door een ieder die zich tegen hem durft verzetten, te lasteren en te honen; huisvaders in hunne bedrijven te dwarsboomen; zich te beroemen op zijne vermogende beschermers, en met de magtelooze pogingen die door de leden der gemeenten beproefd worden (om zoo als de onderwijzer zich uitdrukt hem den voet te ligten) den spot te drijven, en een ieder het leven te verbitteren. - Is het dus wel te verwonderen dat de ouders verbitterd door zoo veel lage en booze handelingen, de kinderen aan de leiding van dien man niet langer kunnen of willen toevertrouwen, en van de school genomen hebben en de meer in jaren gevorderde kinderen naar Breukelen ter school gezonden hebben, dat dit getal reeds 13 kinderen bedraagt en nog toeneemt, daar door de ouders ondervonden is, dat de kinderen aldaar in 3 maanden meer vorderingen hebben gemaakt, dan in een geheel jaar op de school te Ter Aa, terwijl zij de nog te jong zijnde kinderen tot hunnen spijt moeten te huis houden, die de ouders in het verrigten hunner bezigheden belemmeren of zonder behoorlijk opzigt langs den weg dwalen in gevaar van te kunnen verdrinken of overreden te worden dat tot voorkoming van ongelukken de ouders op de gedachte zijn gekomen de kinderen ten huize van H. de Jong te brengen, om door hem en deszelfs huisvrouw opgepast te worden, in afwachting dat zij op hunne ingezondene klagten zullen gehoord worden. -"

"Dat het getal der ten zijnen huize in bewaring gebragte kinderen bij mijn eerst afgelegde onderzoek 20 kinderen bedroeg zich allen bezighoudende met het bezigtigen van prenten; volgens het proces-verbaal heden opgemaakt thans 32 bedraagt, dat die kinderen zich niet alleen met het bezigtigen van prenten bezighouden, maar ook met het lezen van kleine boekjes zich oefenen, terwijl op de dorpsschool hoogstens 10 à 12 kinderen schoolkomen, dat onder dit getal nog 3 kinderen van den onderwijzer moeten gerekend worden, alsmede 4 kinderen van arbeiders, vroeger door den onderwijzer van de school geweerd, omdat de ouders het schoolgeld niet konden betalen ! niet tegenstaande den onderwijzer van den ambachtsheer jaarlijks f 20,- voor het onderwijzen der kinderen van minvermogenden en f 4,- voor brandstof tot den jaren 1841 heeft genoten, doch waarvoor de onderwijzer slechts een of hoogstens twee kinderen heeft willen onderwijzen, en bovendien de ouders het halve schoolgeld heeft in rekening gebragt. -"

De brief gaat in deze trant nog enige alinea's door. De burgemeester beklaagde zich vervolgens dat hij door de aanklacht van de schoolopziener ten tweeden male een onderzoek ten huize van H. de Jong moest verrichten, terwijl de klachten van de gemeente over de onderwijzer nog steeds niet onderzocht waren. De burgemeester had op 21 januari al aan de schoolopziener geschreven dat het onderwijs in zijn gemeente in zo'n hoogst betreurenswaardige staat verkeerde, maar geen antwoord ontvangen. Bovendien bleek de schoolopziener op 9 januari van dat jaar de onderwijzer vergunning te hebben verleend om die dag de school gesloten te houden zonder de burgemeester of de schoolcommissie daarover in te lichten. De

onderwijzer wilde kennelijk "in eene altijd eensgezinde poldervergadering door zijne kuiperijen verdeeldheid bewerken, en alle pogingen aanwenden om den molentimmerman, vader van negen kinderen het werk van de molen te doen verliezen, omdat die man eenigen tijd geleden onderstaan had, over beleedigende behandeling twee zijner kinderen op de school aangedaan, den onderwijzer aan te klagen, dat den onderwijzer echter in zijn boos opzet niet kunnende slagen tegen de polderrekening heeft geprotesteerd." Ook op 15 februari hield de onderwijzer de school een dag gesloten voor het bijwonen van een vergadering, en in maart twee dagen aangezien hij toen voor het kantongerecht was gedagvaard wegens het wederrechtelijk verkrijgen van gouden en zilveren kleinodiën en kledingstukken.

De burgemeester schrijft tot slot dat het de plaatselijke schoolcommissie, waarvan hijzelf het hoofd was, "niet ten kwade te duiden (was) dat zij geen de minste lust heeft gevoeld, van tijd tot tijd de school te bezoeken, en zich hierdoor nutteloos aan de grove beleedigen van den onderwijzer bloot te stellen."

Brief aan de Commissaris van de Koningin te Utrecht

Kennelijk in antwoord op een klacht van de onderwijzer bij de Commissaris van de Koningin, antwoordde de burgemeester op 16 december 1844 dat hij deze direct toegestaan had een kachel in de school te mogen hebben, hoewel van de 52 leerplichtige kinderen er slechts drie, die kosteloos onderwezen werden, en drie van de onderwijzer zelf de school bezochten. Bovendien had hij tien gulden ter beschikking gesteld voor de nodige brandstof.

De burgemeester nam de gelegenheid te baat om nogmaals over de onderwijzer te klagen. Hij zou als enige in de gemeente niet aan zijn verplichtingen hebben voldaan betreffende de schouw over schoorstenen en bijten op 13 december. Tevens had de onderwijzer "tot stalling van twee stuks rundvee, een geheel uit bladriet en stroo zamengesteld verblijf opgeslagen", en die stalling lag zo dicht bij de kachelpijp, dat bij noordenwind brandgevaar optrad. Toch zou de schoolopziener aan de burgemeester de verzekering hebben gegeven "dat voortaan geen onderwijzer het houden van beesten zou worden toegestaan", maar dat verbod had kennelijk geen effect.

"Ook acht ik mij verplicht UExcell: te informeren, dat bij het gehouden onderzoek door den Heer Schoolopziener den 31 October l.l. in deze gemeente, ten einde ook die personen in de gelegenheid te stellen ten voordele van den onderwijzer zich te doen hooren waarvan echter aan mij nog de Schoolcommissie de minste kennis is gegeven en ik dus UEd in bedenking geef of die lieden genoegzaam met de gemeente bekend zijn, om te kunnen beoordeelen of die lieden werkelijk belang bij het onderwijs dezer gemeente hebben, dan of sommige door den onderwijzer zijn misleid of omgekocht zijn geworden. Zoo als mij overtuigend is gebleken dat er door den onderwijzer de laagste en ongeoorloofste middelen zijn beproefd, en in

werking gebragt geworden. Zoo wel door het voorwenden, van geheel andere einden, om eenige bij de zaak volstrekt geen belang hebbende lieden over te halen, die dag te verschijnen, als ook door het aanbod van kwijschelding aan behoeftige lieden, van aan hem verschuldigde gelden wegens huishuur, of wel het werkelijk verstrekken van eenig geld aan anderen, om in zijn voordeel te komen getuigen; dat onder anderen door eene vrouw, wonende onder de gemeente Breukelen, aan mij is verklaard geworden, door den onderwijzer van haar is verlangd geworden dien dag voor den Heer Schoolopziener te komen en te verklaren dat de Heer van Ter Aa hare oude moeder die 44 jaren te Ter Aa in een huisje van hem heeft gewoond zonder eenig mededoogen daar had laten uitzetten, ook moest zij verklaren dat hare kinderen geregeld bij den onderwijzer hadden schoolgegaan, op de aanmerking van de vrouw, dat beide zaken onwaar waren, is echter den onderwijzer blijven aanhouden, dit te moeten zeggen, dat hij hiervoor hare twee jongens kosteloos zou onderwijzen, haar tegelijk 4,5 cent in de hand leggende, waarvoor de vrouw een brood heeft gekogt mij betuigende in 2 dagen geen brood in huis te hebben gehad, deze en andere bij die gelegenheid door den onderwijzer gepleegde ongeoorloofde handelingen, en geldelijke aanbiedingen aan minvermogende om in zijn voordeel te komen getuigen; alsmede het erggelijk toneel eener verregaande twist, ten huize van den onderwijzer den 12 December l.l. ontstaan, ten gevolge waarvan de onderwijzer in blakende woede, razende en vloekende zijne reeds 24 jarige dochter met een stok, de deur uit zoude gejaagd hebben en zelfs buiten zijnde nog achtervolgd hebben heeft bij de gemeente indien zulks mogelijk ware de minachting voor den onderwijzer ten top doen stijgen en de ouders in hunne reeds eenmaal genomen besluit onwankelbaar bevestigd, dat wat ook gebeuren moge zij nimmer hunne kinderen aan de onderwijzer kunnen of ook willen toevertrouwen."

Benoeming van een nieuwe onderwijzer

Hier eindigt het verhaal; de volgende notulenboeken ontbreken in het gemeente-archief. Maar de omstreden onderwijzer, C. van Veen, is kennelijk eind 1848 overleden; op 2 januari 1849 schreef de burgemeester aan de Commissaris van de Koningin of wellicht de doop-, dood- en trouwboeken in diens bezit zijn. De weduwe had aan de burgemeester medegedeeld dat haar man alle boeken en papieren aan de Commissaris had gegeven.

Op 12 januari 1849 berichtte de Commissaris aan het gemeentebestuur van Ruwiel, dat door de Minister van Binnenlandse Zaken op 5 januari 1849 Adrianus Felix was benoemd tot onderwijzer in de Openbare School van Ruwiel. En hiermee zal een einde zijn gekomen aan een onverkwikkelijke episode in de geschiedenis van die gemeente.

Bronnen

Notulen van den Burgemeester van Ruwiel, 1844 (Gemeentehuis te Breukelen).
Notulen van den Burgemeester van Ruwiel, 1849 (Gemeentehuis te Breukelen).